

OM ZUIDERZEES TORRLÄGGNING.

AV ARNOLD NORLIND.

Enligt en etymologi, vars vetenskapliga värde jag visserligen inte vågar yttra mig om, men som dock synes ha antagbara skäl för sig, betyder ordet Holland ungefär så mycket som "ödeland" (Onland-Olland-Holland). Namnhärledningen kan ju tyckas förbluffande för den som tänker på landet av i dag, dess trädgårdsfält och folkrika städer, men blir mer förklarlig, om man söker rekonstruera för sig det medeltida tillståndet. Det 13:de århundradets Holland t. ex. kunde med allt skäl kallas ett "amfibiskt" land, fullt av tidvis översvämmad mark, som det var, och genomdraget av ett nät av grunda småsjöar, som endast lämnade ringa utrymme mellan sig åt beboeligt land. Det var först under senare medeltiden, som man på allvar började försvara sina "låga länder" mot de rovgiriga vågor, antingen dessa komma från havet därutanför eller från de många sötvattenssamlingarna därinne. Och sedan dröjde det ej länge, förrän man tog ett steg vidare och gick från försvar till anfall. I väderkvarnarna hade man fått ett ypperligt medel i hand att kontrollera vattenhushållningen. Så maldes det ena småområdet efter det andra torrt; allt större vidder sattes under kultur. När sedan ångkraften tagits till hjälp, kunde bortmalandet av vattnet ske med större effektivitet. Det sista stora fullbordade före taget var torrläggningen av insjön Haarlemmermeer (utförd 1840-52), varigenom en areal av omkring 18,000 har blev tillgänglig för odling.

Och nu gäller det ett arbete av ändå mer storartad omfattning, ett arbete, som på sätt och vis betecknar avslutningen av en flerhundraårig utveckling: torrläggningen av havsviken Zuiderzee. Företaget förtjänar uppmärksamhet även utanför Hollands gränser, det rör sig ju dock om ett nyförvärvat område, som beräknas en gång kunna rymma och nära en befolkning av 250 à 300 tusen invånare. Men innan vi skildra planläggandet och igångsättandet av det vittutseende arbetet, måste vi ägna några ord åt det ifrågavarande områdets säregna geografiska utvecklingshistoria.

Ännu vid vår tideräknings början fanns ej den holländsk-frisiska ökedjan; kustlinjen var endast avbruten av några smärre inskränningar, och de bakomliggande låga länderna skyddades av en sammanhängande rad av dyner, naturens egen fördämningsvall gentemot havsvågorna. Såsom ovan antydde, bildade området därinnanför ett marskland, vars hydrografiska förhållanden sannerligen voro beklagansvärda. Floderna - Rhenarmarna - översvämmade vart år stora sträckor, och möjligheterna till naturlig avbördning av nederbördsvattnet voro minimala. Den norra Rhenarmen Ijssel genomflöt en större insjö, som av romerska skriftställare kallas Flevo; den motsvaras nu närmast av Zuiderzees sydliga del men var mindre till omfånget och rymde inom sina gränser även en del land, som senare förstörts. Under medeltidens århundraden skedde en långsam omgestaltning av kartbilden. Dynkedjan genombröts på flera ställen av havet, de friesiska öarna bildades, och det ena stycket efter det andra av de låga länderna därbakom uppslökos av vågorna. Fortidens Flevosjö förvandlades till havsvik, ej genom en enda svårartad katastrof utan

genom en århundradelång oundviklig sönderbrytningsprocess och på tider, då människan ännu ej hade maktmedel i sin hand att sätta gränser för vågornas inträngande. Först ungefär vid 1500-talets början var tekniken så utbildad och enigheten mellan de olika landsdelarna så stor, att de gemensamt underhållna fördämningarna kunde giva ett effektivt skydd mot havet. Och senare har man också på ett eller annat ställe, t. ex. vid nordholländska halvöns kuster, tagit igen vad det rovgiriga elementet erövrat. Den nu sedan några år igångsatta Zuiderzeetorrläggningen innebär ju även till en del en dylik återerövring, men här gäller det dessutom nyodling av trakter, som under historisk tid alltid stått under vatten.

Holländarna äro som bekant kända för sin nyktert sunda, föga fantasibetonade sinnsläggning, och man kunde kanske finna ett lämpligt exempel på denna karaktärsart i det sätt, på vilket frågan om Zuiderzees torrläggning behandlats. Med en grundlighet, som inte lämnar något övrigt att önska, ha verkets alla tekniska detaljer prövats, liksom alla fördelar eller nackdelar noga vägts mot varandra och uppskattats i klingande valuta. Betecknande är också, att man vid granskandet av de många planerna finner så ytterst få rent fantastiska projekt. När tanken första gången dyker upp, är den redan på något vis fullfärdig, grundligt och sakkunnigt genomarbetad.

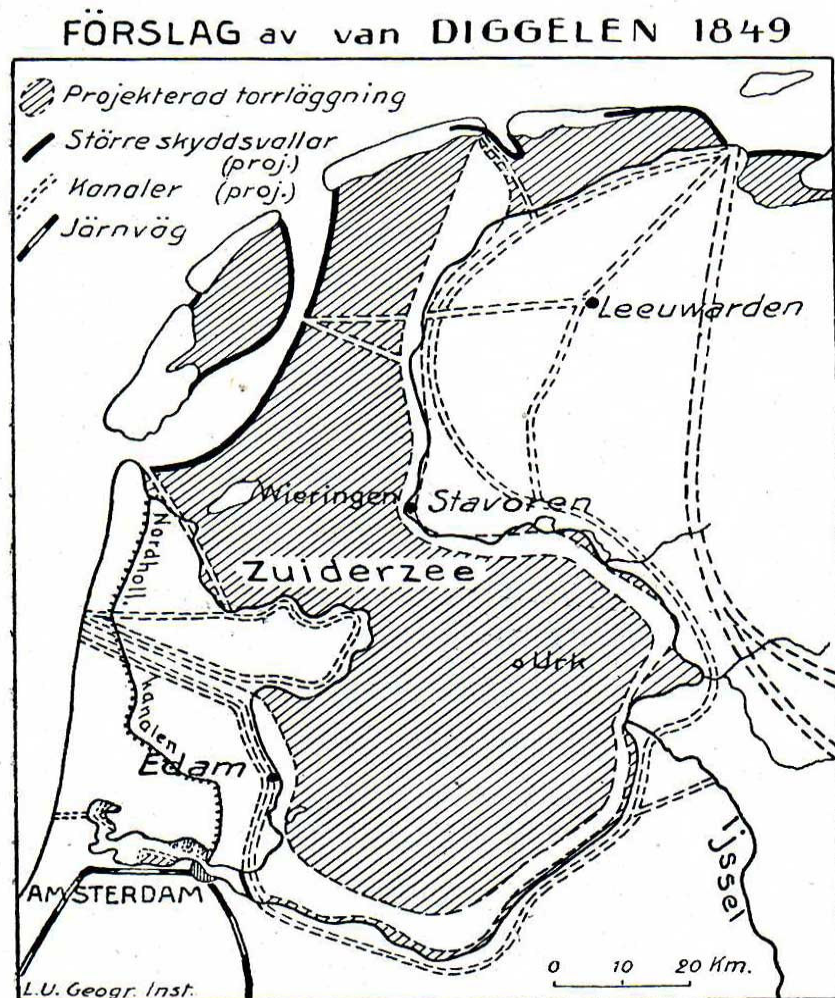

Fig. 1.

Nå, jag räknar då inte med en från mitten av 1600-talet härstammande flyktigt skisserad plan till "fördrivande av Nordsjöns makt från de förenade Nederländerna", och knappast behöver man heller dröja vid en liten amatörmässig småskrift, som utkom endast helt obetydligt före det verkligt banbrytande arbetet i två delar om "Zuiderzee, dess invallning och torrläggning" av B. P. G. van Diggelen (1849). Förf. var ingenjör och hade med utomordentlig grundlighet gått till verket. Enligt planen, om vilken fig. 1 ger klart besked, skulle omkr. 550,000 har mark torrläggas, d. v. s. en areal större än Malmöhus län. Omöjlig kan planen ej sägas vara, ehuru den grundväsentligt skiljer sig från den som senare omsider kristalliserat ut sig; det är endast det, att van Diggelens anläggningar te sig alltför dyrbara i förhållande till värdet av den mark, som skulle erövrats och dessutom ej erbjuda de fördelar i hydrografiskt hänseende, som kunde varit önskvärda. Här krävdes åtskilligt mera empiriskt undersökningsmaterial för att just kunna träffa den rätta balansen mellan nedlagda kostnader och utvunna fördelar.

v. Diggelens skrift väckte uppmärksamhet men medförde ej några direkta praktiska konsekvenser. Man var just i färd med torrläggandet av Haarlemmermeer, och det var, som om man ej ville distraheras av ett ännu mer vittutseende företag. Först ett stycke in på 1860-talet togs tanken upp igen och fördes vidare. Det var Hollands dåvarande statsminister, som lät kalla till sig en ingenjör Beijerinck för att erhålla ett sakkunnigt utlåtande angående möjligheten av en torrläggning i Zuiderzee och då speciellt i enlighet med v. Diggelens plan. Beijerinck var väl erfaren på området, hade varit självständig ledare av flera torrläggningsföretag och hade dessutom fått pröva sina krafter på en av de viktigaste ledarposterna vid Haarlemmermeers nyligen fullbordade torrläggning. I samråd med en annan sakkunnig ingenjör gjorde han det bestämda uttalandet, att v. Diggelens plan var alltför opraktisk för att kunna med fördel sättas i verket. Det förnämsta felet, som vidlådde densamma, var, att den räknade med en betydande förlängning av Ijssel, varigenom denna Rhenarms redan ringa fall skulle ytterligare förminska, och odrägliga hydrografiska konsekvenser uppstå. Nej, hur man än ville lösa torrläggningsproblemet, var det en obetingad nödvändighet att bibehålla en rymlig mynningsbassäng åt Ijssel.

Naturligtvis ställde sig då genast den frågan, om inte åtminstone de sydligaste partierna, söder om Ijsselmynningen, skulle kunna avstängas bringas under kultur? Beijerinck svarade genom att framlägga en egen plan (se fig. 2), enligt vilken en spärrdamm skulle föras från Enkhuizen till den lilla ön Urk mitt i Zuiderzee och därifrån mot s.o. till en punkt strax söder om Ijssels mynning. Det bakomliggande området torrlades enligt planen.

Nu hade Zuiderzee-frågan kommit in i ett nytt och mera aktivt stadium. Planen sändes in till regeringen och blev underkastad prövning. En "statskommission" tillsattes 1870; geologiska undersökningar av bottenbeskaffenheten i Zuiderzee gjordes och resultatet var, att man fann väsentliga ändringar i Beijerincks plan nödvändiga. Omedelbart söder om den tilltänkta spärrdammen utgjordes botten av sand, och det kunde inte vara vidare uträkning att göra sig besvär att vinna en remsa onyttig mark, medan å andra sidan en damm byggd över sand ej erbjöd tillräcklig trygghet för det bakomliggande området. När därför omsider 1877 ett lagförslag angående torrläggandet av Zuiderzee framlades, hade planen ändrats därhän, att spärrdammen lagts ej obetydligt sydligare. Det torrlagda området bleve därigenom mindre till omfånget; man räknade med en areal av omkring 157,000 har (något mer än Öland).

FÖRSLAG av BEIJERINCK 1866

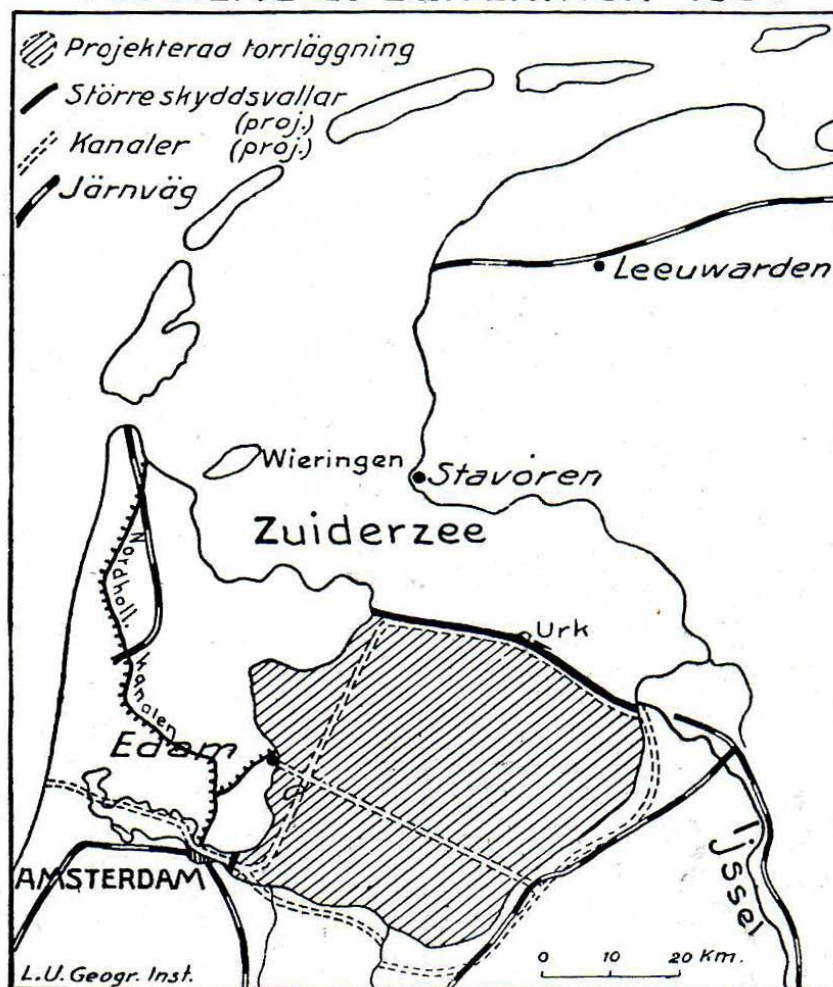

Fig. 2.

Allt såg ut att vara klart. Lagförslaget skulle behandlas i riksdagen, diskuteras och antagas till utförande. Men så långt gick det inte. Mot slutet av året 1877 avgick den sittande regeringen, och en av den ny tillträdandes första åtgärder var att indraga förslaget. Därmed var hela frågan för åtskilliga år framåt bragt ur världen.

Den tid, som nu följde, var dock ingen överksam tid för alla dem som intresserade sig för det stora företaget. Tvärtom blev Zuiderzee-frågan än mer omdebatterad, och man insåg, att det förnämsta felet, som vidlådde de föregående förslagen, var att de voro baserade på alltför litet verkligt kunskapsmaterial. Här måste nu ett allvarligt arbete nedläggas, och till den ändan stiftades 1886 Zuiderzeeföreningen. Därmed var en ny epok inledd. Den nya sammanslutningen hade klart för sig, att den måste bli ej blott talande och skrivande utan *arbetande*, Genast från början anställdes tvenne ingenjörer att ha överinseende över de igångsatta undersökningsarbetena; den ene av dem var C. Lely, den man, som sedan ända intill dessa dagar varit själen i det storslagna företaget.

Redan förut hade en del sporadiska djupborringar inom Zuiderzees område gjorts; dessa mångfaldigades nu, och en tillförlitlig karta över markbeskaffenheten av havsvikens botten kunde upprättas. Därjämte anställdes noggranna undersökningar om den föreslag-

na torrläggningens inflytande på det hydrografiska tillståndet överhuvud, på skeppsfarten o. s. v.; alla tekniska detaljer angående dammbyggnadens konstruktion m. m. prövades. Resultatet av undersökningarna nedlades i en rad av rapporter, som delgavs allmänheten för offentlig granskning under åren 1887-91. På grundvalen av det sålunda samlade materialet framlade så till sist C. Lely 1891 sitt förslag, och härmed hade man nått den form, som tycktes bära slutgiltighetens prägel. Många strider ha sedan stått, och flera årtionden ha förflutit, men i huvudsak har Lelys förslag fått stå kvar orubbat. Som man av fig. 3 ser, innebär det i huvudsak, att torrläggingsområdet fördelas på fyra parceller, medan en spärrdamm anlägges från nordholländska kusten över ön Wieringen till Friesland och sålunda en mindre vattenreservoar kvarstår såsom Ijssels mynningsbassäng. Till närmare detaljer återkomma vi i den följande beskrivningen.

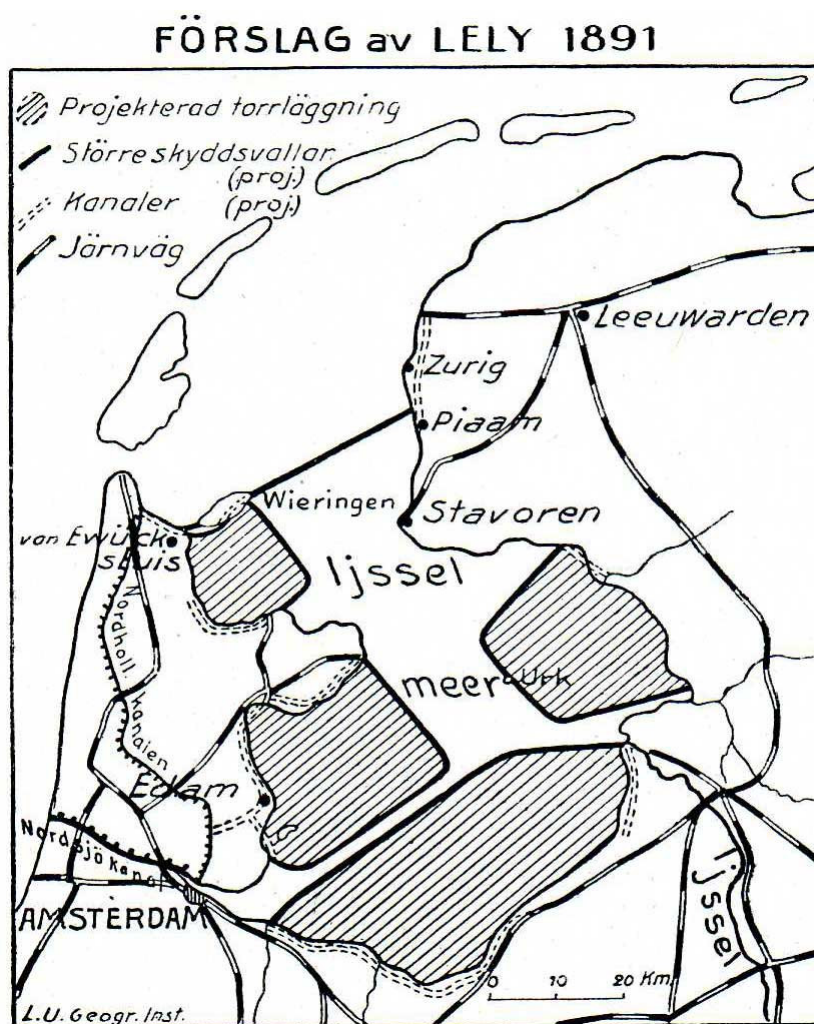

Fig. 3.

Zuiderzeeföreningens torrläggingsplan inlämnades jämte övriga handlingar, representerande ett flerårigt undersökningsarbete, till regeringen, och i sept. 1892 tillsattes åter en "statskommission" för att avgiva yttrande om det låg i landets intresse, att arbetet utfördes så som den nya planen gav vid handen. Ögonblicket var i själva verket lägligt, ty under tiden hade en ministärförändring inträtt och som minister för "waterstaat" satt ingen mindre än C. Lely, Zuiderzeeföreningens nitiske talesman¹. Efter cirka halvtannat år hade kommissionen sitt utlåtande färdigt (april 1894). I huvudsak godkändes Lelys pro-

jekt, endast på smärre punkter framförde kommissionen kritik och yrkade på ändringar. Målet tycktes ligga inom räckhåll, nu återstod endast behandlingen i riksdagen. Men då inträffade en av dessa scenförändringar, som så ofta abrupt gripit in och försenat behandlingen av Zuiderzeefrågan. Endast en månad efter offentliggörandet av statskommissionens betänkande, måste regeringen avgå, och den nye ministern för "waterstaat" lät förslaget ligga i skrivbordslådan.

Zuiderzeeföreningen arbetade emellertid vidare och sökte genom föredrag och skrifter göra torrläggningstanken populär i vidare kretsar av folket. Lyckligtvis blev den sista ministärens livstid ej så lång; redan före årtiondets slut hade den avgått, och återigen satt Lely i regeringen som waterstaatsminister. I maj månad 1901 var torrläggningsprojektet framlagt för riksdagens andra kammare. Eftersom emellertid Lely insåg, att de dryga omkostnaderna skulle verka avskräckande, hade han denna gång beskurit sitt förslag, som endast upptog utförandet av spärrdammen och torrläggandet av två av polderdistrikten, det nordvästra och det sydvästra. Naturligtvis räknade han med, att sedan början väl var gjord, fullbordandet av företaget skulle framtvinga sig av sig själv.

Men återigen var Mefisto framme. Blott tre månader efter förslagens inlämnande måste Lely jämte den övriga ministären avgå. Ingenting blev gjort för Zuiderzee. För skam skull erkände dock den nya regeringen, att den ansåg frågan vara av stor vikt men önskade klarhet på några punkter; framför allt kände den sig oroad av tanken på vad det skulle bli av fiskarbefolkningen vid Zuiderzees stränder, om torrläggningsprojektet genomfördes. Argumentet påminner en smula om den invändning de gammaldags kineserna framställde, då det gällde byggandet av de första järnvägarna i Kina: så många bärare skulle bli arbetslösa.

Zuiderzeeföreningen tog emellertid upp frågan till systematisk undersökning, och det visade sig, att farhågorna voro ogrundade. För det första var fiskerihanteringen långt ifrån en så blomstrande näringsgren, som det på sina håll framställdes; någon del av Zuiderzee-fiskarna skulle kunna tänkas förflyttas till Nordsjökusten, medan å andra sidan i den kvarstående bassängen Ijsselmeer ett ej obetydligt sötvattensfiske skulle kunna bedrivas. Motståndarna mot torrläggningsplanerna hade dock i detta hänvisande till "den stackars fiskarbefolkningen" fått en känsloträng att spela på och de utnyttjade också sina chanser i kampanjen.

I ett något förändrat läge inträdde frågan, när 1907 ett nytt regeringsskifte inträtt, dock med en annan waterstaatsminister än Lely. I nov. sagda år framlades ännu ett regeringsförslag, det tredje i ordningen, angående torrläggningen av Zuiderzee. Under hänvisande till att Lely 1901 ansett sig böra förenkla företaget genom att endast ifrågasätta två av polderområdenas torrläggning, framhöll man nu, att det vore försiktigast att börja ännu mera blygsamt och inskränka sig till torrläggandet av en enda och den minsta av avdelningarna, den nord-västra s. k. Wieringermeerpoldern.

Om detta hopsnörpta regeringsförslag höll man på att tvista under flera år framåt, tills på eftersommaren 1913 ett regeringsskifte åter förändrade läget. C. Lely var för tredje gången waterstaatsminister. Nu väntade alla, att det skyndsamt skulle bli slag i saken. I närmaste trontal nämndes, att "tiden för torrläggandet av Zuiderzee nu var kommen"; ett lagförslag utlovades.

Då bröt världskriget ut, och det var stando igen. Emellertid skulle dock till sist just genom krigets erfarenheter nödvändigheten av landförvärvet i Zuiderzee tvinga sig fram. Man räknade ut, att om riket ägt de fyra polderområdena, skulle det ha varit i stånd att själv producera sitt behov av brödsäd. Och ivrarna för torrlägningsarbetena fingo ytterligare vatten på sin kvarn, när i jan. 1916 en av dessa tidtals återkommande vattenfloder, som i gångna århundraden varit de låga ländernas plågoris, nu än en gång visade sin förstörande kraft. Olyckan hade icke inträffat, om spärrdammen hade skyddat Zuiderzeeländerna.

Det var alltså en stark opinion för företaget, när omsider i sept. 1916 Lely framlade det fjärde regeringsförslaget "angående Zuiderzees avspärrning och torrläggning". Denna gången var det framställt utan någon avknappning, överensstämde i det närmaste med Lelys föregående, av statskommissionen 1894 ändrade projekt. Diskussionen blev ju långvarig; först den 21 mars 1918 antogs förslaget i andra kammaren, tre månader senare även av den första. På grund av vissa bestämmelser (huvudsakligen av militär art) kunde dock arbetena på allvar upptagas först efter två år, alltså 1920.

Låt oss då göra en hastig överblick över vad som skall ske och hur gången av arbetet är planlagd. Allra först bygges spärrdammen från van Ewijksluis på den nordholländska kusten över Wieringen till Frieslands kust. Som utgångspunkt här var ursprungligen avsedd orten Piaam, men på grund av erfarenheter under arbetets gång har det nu (1925) beslutats att lägga den en smula nordligare, vid Zurig. Dammens höjd blir 5,20 - 5,60 m. och bredden så stor, att det finns rymlig plats för både en landsväg och en dubbelspårig järnvägslinje; längden är 30 km. I sammanhang med byggandet av denna spärrdamm måste även skyddsvallarna på de närliggande fastlandskusterna samt på Wieringen förstärkas. Det bakomliggande Ijsselmeer skall kommunicera med ytterhavet förmedelst slussar, vilka enligt den första planen alla borde förläggas till ostsidan av Wieringen, men som nu i stället komma att fördelas på två punkter, belägna dels ett stycke n.o. om Wieringen, dels 4 km. från den friesiska kusten.

Sedan spärrdammarna fullbordats eller möjligen något år dessförinnan, kommer turen till de egentliga torrlägningsarbetena, varvid början göres med det nordvästliga polderområdet, den s. k. Wieringermeerpolderen. Sedan detta arbete avslutats, fortsättes med torrläggandet av de sydvästra, sydöstra och nordöstra polderfälten i nu nämnd ordning. Hela arbetet beräknas föreligga färdigt efter 33 år, dock har ett påskyndande blivit ställt i utsikt. Anmärkas bör dessutom, att sedan ett område väl är torrlagt, det dröjer två à tre år, innan det så befriats från salter, att det kan tagas i bruk för odlingsändamål. Sammanlagda arealen torrlagt område beräknas nu senast (maj 1925) till 224,000 har, d. v. s. ungefär 2/3 av Gotland eller Skåne sydväst om en linje Ystad-Landskrona². Den ej torrlagda resten av Zuiderzee kommer inom kort att förvandlas till en sötvattensbassäng, som på förhand fått namnet Ijsselmeer (holl. *meer* = insjö) och skall täcka en areal av 115,000 har, d. v. s. ungefär så mycket som Mälaren.

Den fråga, som en oinvidg förmodligen genast ställer inför den nu framlagda arbetsplanen, är väl denna: men varför är då spärrdammen nödvändig, kunde man inte lika gärna nöja sig med att torrlägga de fyra polderområdena rätt och slätt utan sådana tvivelsutan dyrbara förberedelser?³ Riktigt, spärrdammen är strängt taget obehövlig, om

man endast skulle ha åtkomsten av ny mark för odling i sikte. Men för det första skulle det då vara nödvändigt att göra polderområdenas skyddsvallar betydligt starkare och följaktligen dyrare. Och för det andra är det även en annan fördel eller rättare ett helt knippe av fördelar knutna till byggandet av spärrdammen: den tillförsäkrar nämligen de närliggande nordholländska och friesiska kustländerna vida tryggare hydrografiska förhållanden än de äro, under vilka dessa länder nu leva. För att förstå detta måste vi sätta oss in i hur den ofta ganska invecklade vattenhushållningen i detta låga land regleras ⁴.

Som bekant ligger en stor del av Holland under havets nivå och kan alltså inte på naturligt sätt bli kvitt sitt nederbördsvatten. Detta måste följaktligen förmedelst vind- eller ångkraft lyftas upp till en högre nivå, antingen direkt till havet eller till något av de rinnande vattendragen (Rhenarmarna), som sedan transporterar det vidare. Ofta måste detta upplyftande — uppmalande — av vattnet ske successivt till ett flertal allt högre nivåer, innan det slutgiltiga avbördandet kan äga rum. En sådan bassäng, till vilken vattnet måste först uppsamlas för att sedan föras vidare, kallas på holländska "boezem" eller "boezemwater". Sålunda äger t. ex. Friesland ett ganska utbrett vattensystem på samma nivå, vilket tager upp det lägre befintliga poldervattnet för att sedan föra det vidare, f. n. till Zuiderzee. Emellertid leva just dessa länder under ganska prekära förhållanden, i det att ofta särskilt under vintertid avbördandet av vattnet från Frieslands "boezem" är omöjligt, varvid som man förstår stora sträckor land komma att översvämmas. Detta missförhållande hade visserligen kunnat ändras genom införande av ångmalningskvarnar, som kunde lyfta bort vattnet på konstlad väg — och sådana ha också på några ställen placerats, dock ej i tillräcklig mängd för att betjäna hela området. Men sedan avspärrningsdammen färdigbyggt, komma dessa förhållanden att grundväsentligt ändras. Ijsselmeers nivå kommer att hållas konstant lägre än nuvarande Zuiderzees genomsnittsnivå (4 dm. under normalflodhöjden i Amsterdam), vilket alltså gör, att avbördandet av vattnet från Friesland underlättas.

Detta är dock inte allt. I själva verket är översvämmandet under vintern inte på långt när till så stort avbräck för de friesiska länderna som den ofta förekommande torkan under somrarna. Önskvärt är, att vattnet i polderkanalerna ej understiger en viss nivå; sker detta, bör en uppfriskning ske genom insläppande av färskt vatten. Erfarenheten har dock visat, att detta under de flesta somrar ej kunnat ske; i varje fall har det insläppta vattnet då som oftast varit av sämre beskaffenhet. Det har hänt, att polderkanaler under sommarhettan helt torkat ut. Därigenom minskas ju ländernas avkastningsvärde betydligt, medan även t. ex. fisket och båttrafiken lider därunder.

Men här kommer återigen tack vare spärrdammen en radikal förändring att ske. Såsom i förbigående påpekades, kommer Zuiderzee-resten Ijsselmeer att inom kort förvandlas till en sötvattensbassäng. Och här ha då de kringliggande länderna en källa att tillgå, från vilken alltid vatten till polderkanalerna skall kunna hämtas. Frieslands poldermark kommer att leva under vida tryggare förhållanden än förut och markens avkastningsvärde kommer att stiga. Spärrdammens byggande är därför redan av denna orsak fullt motiverad. Vi ha i det föregående endast talat om vinsten för Frieslands del, men även de nordholländska kuststräckorna komma att leva tryggare, ehuru fördelarna här ej äro så markanta.

Det stora Zuiderzeeföretaget har nu sin första femårsperiod bakom sig. Vad som hittills utträttats har till stor del varit av förberedande art och framträder inte mycket utåt. En "arbetshamn" på ostsidan av Wieringen har anlagts för att kunna ta upp den oerhörda mängd material, som samlas till bygget⁵. För övrigt har intresset och energin varit samlad kring allt som skulle göras väster om Wieringen: vallar och kanaler längs den nordholländska kustens och framför allt den del av den stora spärrdammen, som övertvårar sundet mellan ön och fastlandet. Detta sund når ett maximaldjup av 11,5 m., det största, som dammen har att övervinna — på sträckan Wieringen-Zurig är högsta djupet endast 6,5 m. Det nämnda avsnittet av spärrdammen är nu färdigt; tyvärr inträffade emellertid å den sträcka, som går över de grunda partierna (Balgzand), sättningar, som vållat ett försenande av arbetena. Då detta skrives (okt. 1925) torde dock även denna skada vara reparerad. För de närmast följande åren kommer uppmärksamheten att vara riktad mot den vida längre sträckan på andra sidan Wieringen.

I närvarande stund torde i Holland arbetena för Zuiderzees torrläggning betraktas som ett nationellt företag, om vilket alla känna sig eniga. Symtomatiskt är det också, att i år ett lagförslag diskuterades angående "påskyndandet av Zuiderzeearbetenas utförande". Det är inte vilken nation som helst förunnat att på fredlig väg utöka sin odlingsbara areal med ett så avsevärt område. En hel provins erövrar från havet, med till största delen ur odlingssynpunkt förstklassig jord, provinsen "Flevoland", som den kallats, till arealen ingalunda den minsta bland Hollands provinser, en gång i snar framtid hemvist för en huvudsakligen åkerbruksidkande befolkning, som kommer att göra den till landets kornbod.

NOTER TILL TEXTEN.

¹ Som bekant äger Hollands ett särskilt ministerium för "waterstaat", d. v. s. alla frågor, som röra vattenhushållningen.

² Enligt Lelys ursprungliga förslag borde arealen gå upp till 232,000 har, däremot enligt lagförslaget 1918 endast till 212,000 har. Förminskningen berodde huvudsakligen därpå, att bredden av farvattnet mellan de sydvästra och sydöstra polderområdena, som i Lelys projekt endast satts till 1 1/2 km., nu vidgats till 5 km. Det var endast militära hänsyn, som lågo bakom denna ändring, och synbarligen ha skälen ej mera ansetts giltiga, ty enligt sista lagförslaget i maj 1925 ha de båda polderdistrikten åter förts närmre varandra, ja tänkas direkt sammanbundna, så att endast slussar förmedla förbindelsen mellan Ijsselmeer och det smala farvatten, som skiljer polderna åt och även bildar infartsled till Amsterdam. Genom denna avspärrningsanordning vinner man även den fördelen, att skyddsvallarna längs med sagda infartsled ej behöva göras så kraftiga, något som alltid medför ett nedbringande av anläggningskostnaderna.

³ Anläggningskostnaderna av spärrdammen beräknas 1925 till 55 millioner gulden, mer än 82 millioner kronor.

⁴ En populär redogörelse för "det nederländska polderområdets hydrografi" förekommer i "Ymer" 1911.

⁵ Stenen har uteslutande hämtats från Belgien. Varför manne inte exempelvis likaså gärna från Sverige?